

PROBLEM ZALESIANIA NIEUŻYTKÓW W DZIAŁALNOŚCI WIELKOPOLSKIEJ IZBY ROLNICZEJ (1919–1939)

Tadeusz Janicki

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

W II Rzeczypospolitej obszar nieużytków, czyli gruntów nienadających się do produkcji rolniczej i jednocześnie nieprzydatnych do innych celów, szacowano na ponad 1 mln ha¹. Były to lotne piaski, halizny, bagna, jary i wąwozy, skały, gołoborza, szutrowiska i usypiska rzeczne. W zgodnym ujęciu agronomów, leśników, specjalistów od gospodarki przestrzennej i wojskowych istnienie tak dużego obszaru nieużytków było niekorzystne ze względów gospodarczych, przyrodniczych i militarnych. Dlatego podejmowano, szczególnie od połowy lat 30., różnorodne działania zmierzające do ich likwidacji. Zasadniczym sposobem zagospodarowania nieużytków miało być zalesianie, które w pierwszym rządzie miało objąć lotne piaski i grunty rolnicze o najniższych klasach bonitacyjnych.

W proces zalesiania zaangażowane były instytucje państwowe i społeczne, administracja samorządowa i samorząd gospodarczy, w tym szczególnie Izby Rolnicze. Jedną z nich była Wielkopolska Izba Rolnicza, której działalność w dziedzinie zalesiania nieużytków w województwie Poznańskim w latach 1919–1939 stanowi przedmiot niniejszych rozważań.

---

1 Archiwum Państwowe w Poznaniu, (dalej: APP), Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu (dalej: WIR), sygn. 26, k. 19–27; Zalesianie nieużytków. Ustawa, instrukcja, obwody ochrony lasów. Biblioteka samorządowca nr 63. Warszawa 1938, (dalej: Zalesianie...), s. 5.

Adres do korespondencji – Corresponding author: Tadeusz Janicki, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Historii, Zakład Historii Gospodarczej, ul. Św. Marcin 78, 61-809 Poznań, e-mail: wyki@amu.edu.pl

Wielkopolska Izba Rolnicza była najstarszą instytucją tego typu na ziemiach polskich. Jej korzenie sięgają lat 90. XIX wieku, gdy w Prusach podjęto prace nad utworzeniem samorządu gospodarczego w rolnictwie. Czynnikiem, które skłoniły władze pruskie do podjęcia powyższych działań, była niekorzystna sytuacja na rynku rolnym i bardzo wysokie zadłużenie właścicieli ziemskich i chłopów. Izby Rolnicze miały stanowić reprezentację rolnictwa i leśnictwa danej prowincji w ich kontaktach z władzami (w związku z tym z głosem doradczym opiniować akty prawne dotyczące rolnictwa) i zajmować się szeroko pojętą działalnością organizacyjną i edukacyjną mającą na celu modernizację i wzrost produkcji rolnej. Miały być wybierane w wolnych wyborach a finansową podstawę ich funkcjonowania miało stanowić 5% podatku gruntowego.

Sejm Pruski uchwalił ustawę o izbach rolniczych 30 czerwca 1894 roku, po czym przystąpiono do ich tworzenia w poszczególnych prowincjach. W Prowincji Poznańskiej już w sierpniu 1894 roku powołano komisję złożoną z przedstawicieli prowincjonalnych stowarzyszeń rolnych (niemieckich i polskich), która miała na celu przygotowanie projektu statutu dostosowanego do miejscowych warunków. Polskie środowiska rolnicze z rezerwą odnosiły się do idei utworzenia izby, gdyż obawiali się, że jej powstanie ograniczy możliwość działania już istniejących organizacji rolniczych, np. Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, a ona sama stanie się kolejnym narzędziem germanizacji. Ostatecznie sejm prowincjonalny w dniu 2 marca 1895 roku wyraził zgodę na powołanie do życia Izby Rolniczej w Prowincji Poznańskiej (*Landwirtschaftskammer der Provinz Posen*). Na jej podstawie w końcu 1895 roku przeprowadzono pierwsze wybory do Izby na lata 1896–1899, w których wybrano 51 Niemców i 18 Polaków².

Dzieje Wielkopolskiej Izby Rolniczej w II Rzeczypospolitej można podzielić na trzy etapy. Pierwszy z nich obejmował lata 1919–1928. Zasadniczym wydarzeniem było przejście Izby Rolniczej przez władze polskie 13 stycznia 1919 roku na mocy dekretu Naczelnicy Rady Ludowej i jej polonizacja. Podstawę prawną funkcjonowania izby w dalszym ciągu stanowiła pruska ustawa z 1894 roku, która została jednak znowelizowana i dostosowana do aktualnej sytuacji politycznej i społeczno-gospodarczej rozporządzeniami Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z 24 lutego 1920 roku i 9 marca 1921 roku oraz dekretem Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z 25 lutego 1920 roku, który m.in. ustalił liczbę członków izby na 66 osób oraz ustanowił jej nową nazwę na Wielkopolska Izba Rolnicza (WIR)³.

Przełomowym momentem dla rozwoju samorządu gospodarczego w polskim rolnictwie było rozporządzenie Prezydenta RP o Izbach Rolniczych z dnia 22 marca 1928 roku, które otworzyło drugi okres w dziejach WIR. Zgodnie z powyższym rozporządzeniem Izby Rolnicze zostały zdefiniowane jako jednostka samorządu gospodarczego i osoba publicznoprawna, działająca na obszarze jednego województwa i w granicach ustaw państwowych oraz własnego statutu. Przynależność do Izb Rolniczych dla wszystkich producentów rolnych była obligatoryjna, co nadało im

2 R. Kmiecik, 1995. *Wielkopolska Izba Rolnicza jako forma samorządu zawodowego i gospodarczego*, s. 37.

3 Tamże.

powszechny charakter i sprawiło, że mogły reprezentować interesy wszystkich rolników i bronić całego rolnictwa. Rozporządzenie z 22 marca 1928 roku w artykule 8 nakładało na Izby Rolnicze trzy podstawowe grupy zadań:

1) przedstawicielstwo i obronę interesów rolnictwa (kontakty z władzami, konsultowanie aktów prawnych, delegowanie przedstawicieli do rządowych organów doradczych i wydawanie rozporządzeń z zakresu rolnictwa i innych dziedzin związanych z rolnictwem);

2) działalność w zakresie samodzielnego popierania rolnictwa (zakładanie i prowadzenie szkół rolniczych, upowszechnianie oświaty rolniczej i poradnictwo, organizacja wystaw i pokazów rolniczych, prowadzenie rachunkowości gospodarstw rolnych, doświadczalnictwo we wszystkich gałęziach produkcji rolnej, nasiennictwo, hodowla zwierząt zarodowych, organizacja akcji ochrony roślin i tępienia szkodników, pomoc gospodarstwom dotkniętym klęskami żywiołowymi i inne);

3) wykonywanie czynności powierzonych izbom przez ustawy i rozporządzenia oraz współpraca z władzami rządowymi i samorządowymi we wszystkich sprawach dotyczących rolnictwa⁴.

Ostatni etap formowania się Izb Rolniczych w Polsce międzywojennej wiązał się z nowelizacją ustawy o izbach rolniczych dokonaną rozporządzeniem Prezydenta RP z dnia 27 października 1932 roku. W nowelizacji ustawy nie uległy zmianie zasadnicze kompetencje Izb Rolniczych. Została jedynie wzmocniona ich pozycja w stosunku do samorządu terytorialnego, przy jednoczesnym zwiększeniu wpływu administracji państwowej na ich działalność.

W oparciu o rozporządzenie z 1928 roku dnia 23 marca 1929 roku ukazało się Rozporządzenie Rady Ministrów o nadaniu statutu WIR, który określił zakres jej działalności oraz strukturę i kompetencje poszczególnych organów. Zgodnie ze statutem w WIR utworzono wydziały: ogólny, budżetowo-rachunkowy, ekonomiczny, produkcji rolnej, łąk i melioracji, hodowli zwierząt, leśnictwa (od 1933 roku Inspektorat Leśnictwa, z którego z kolei w 1937 roku wyodrębnił się w samowystarczalne przedsiębiorstwo izby „dział techniczno-odpłatny” pod nazwą „Biuro Porad Leśnych”), nasienny, szkolnictwa rolniczego, rachunkowości rolnej, organizacji rolniczych i bezpieczeństwa pracy w rolnictwie (od 1937 roku)⁵.

Wydział Leśnictwa, utworzony już w 1903 roku, prowadził szeroką działalność na rzecz „podniesienia i prawidłowego prowadzenia gospodarki leśnej w lasach prywatnych” – folwarcznych i włościńskich, a w II RP także komunalnych. W związku z tym udzielał stałej pomocy w zarządzaniu lasami, w zakresie doradczotechnicznym i kontrolującozarządzającym. Ponadto pracownicy wydziału przeprowadzali jednorazowe inspekcje lasów niepodlegających stałej kontroli Izby⁶.

4 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o izbach rolniczych, Dz. U. RP nr 39, poz. 385; R. Kmiecik, *Wielkopolska Izba...*, s. 50.

5 *Sprawozdanie Wielkopolskiej Izby Rolniczej za rok 1936/37*, (dalej: *Sprawozdanie...*, za rok), s. 163; R. Kmiecik, *Wielkopolska Izba...*, s. 58–61.

6 W 1932 r. pod nadzorem technicznym Wydziału Leśnictwa znajdowało się 187 leśnictw z obszarem 60 995,76 ha. Patrz: *Sprawozdanie...*, za rok 1931/32, s. 134–135.

Na zlecenie właścicieli wykonywali pomiary i przygotowywali plany zagospodarowania lasów i czasowe plany gospodarcze a następnie kontrolowali ich realizację. W 1932 roku już prawie wszystkie lasy niepaństwowe w województwie poznańskim posiadały plany gospodarcze, z wyjątkiem nielicznych lasów „posówkowych” i lasów mniejszych⁷.

Poza powyższą działalnością Wydział Leśnictwa przez cały okres swojego istnienia zajmował się:

- 1) oświatą i propagandą na rzecz rozwoju lasów;
- 2) popieraniem leśnictwa i ochroną lasu;
- 3) wydawaniem opinii w różnych sprawach dotyczących leśnictwa (szczególnie lasów niepaństwowych);
- 4) szacowaniem wartości lasów i wydawaniem orzeczeń dla różnych celów i władz;
- 5) ogólnym poradnictwem i pośrednictwem (przy nabywaniu nasion, sadzonek, obsadzaniu posad i sprzedaży drewna);
- 6) współpracą z władzami rządowymi i samorządowymi (terenowymi i centralnymi oraz z organizacjami leśnymi i rolnymi);
- 7) prowadzeniem księgowości leśnej i przeprowadzaniem rewizji ksiąg leśnych;
- 8) kształceniem leśników⁸.

W co najmniej kilku wymienionych obszarach aktywności Wydziału Leśnictwa jego pracownicy zajmowali się również problemem zalesiania nieużytków w odniesieniu do własności niepaństwowej. Szczególnie widoczne było to w działaniach oświatowych i propagandowych oraz w sferze praktycznej, związanej z dostarczaniem sadzonek i wykonywaniem nasadzeń. Aktywność izby w tym zakresie sięgała 1904 roku, gdy zajęto się zalesianiem nieużytków włościańskich. W tym celu przy kółkach rolniczych organizowano specjalne spółki leśne. W okresie II RP działalność WIR stanowiła fragment szerszych działań podejmowanych na rzecz likwidacji nieużytków poprzez zalesianie, praktycznie od momentu odzyskania niepodległości⁹.

Podstawę prawną działań izby stanowiło ustawodawstwo leśne dotyczące lasów prywatnych, które na terenach byłego zaboru pruskiego pojawiło się dopiero od 1927 roku wraz z wydaniem 24 czerwca tego roku rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej

7 W okresie sprawozdawczym 1931–1932 Wydział Leśnictwa przygotował 24 planów gospodarczych dla lasów ziemiańskich na ogólną powierzchnię 16 605,3 ha oraz 128 programów leśnych dla lasów włościańskich z obszarem 425,23 ha. Patrz: *Sprawozdanie...*, za rok 1931/32, s. 134–135.

8 APP, WIR, sygn., 27, k. 95–96; sygn., 29 k. 90–94; *Sprawozdanie...*, za rok 1931/32, s. 134–135; *Sprawozdanie...*, za rok 1937/38, s. 78–83; *APP...*; Pracownicy Wydział Leśnego w 1925 r. to: Władysław Alkiewicz – naczelnik wydziału, Wilhelm Holtey – radca leśnictwa, Michał Hickiewicz i Józef Maćkowiak – Inspektorzy leśnictwa, Władysław Hubicki – nadleśniczy, Adolf Czaykowski – asesor leśnictwa, Włodzimierz Szajdzicki i Marian Lesiow – technicy leśnictwa, Aleksander Markiewicz – sekretarz, Antoni Biskupski – aspirant, Czesław Nowak – mierniczy i Stefania Wrukówna – registrarorka. Patrz: *Sprawozdanie...*, za rok 1925, s. 8.

9 APP, WIR, sygn., 23.

o ochronie lasów niestanowiących własności Państwa, które zebrało w jedną całość i ujednoliciło przepisy prawne (częściowo utrzymując ustawodawstwo zaborcze w odniesieniu do zaborów austriackiego i rosyjskiego – w zaborze pruskim nie było ochrony lasów prywatnych) dotyczące ochrony lasów prywatnych. Po licznych zmianach z lat 1927–1932 w dniu 15 listopada 1932 roku ogłoszono jednolity tekst powyższego rozporządzenia¹⁰.

Polskie przepisy prawne dotyczące zalesiania pojawiły się również stosunkowo późno, gdyż dopiero w 1926 roku ukazało się zarządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych o organizacji zalesiania nieużytków, zmienione następnie zarządzeniem z dn. 24 marca 1930 roku. Jednak przełomowe znaczenie z punktu widzenia likwidacji nieużytków w Polsce miała ustawa z dnia 14 lipca 1936 roku o zalesianiu niektórych nieużytków¹¹.

Ze względu na duży obszar nieużytków, szacowany na 1 mln ha, ustawa z 1936 roku nie wprowadzała obowiązku zalesienia ich wszystkich, lecz tylko tych, których zalesienie jest „konieczne i pilne” w związku z ich negatywnym oddziaływaniem na otoczenie. Zgodnie z art. 1 powyższej ustawy zalesieniu w pierwszym rzędzie podlegały tereny potrzebne do:

1) zabezpieczenia gruntów przed zmywaniem i wyjąłowieniem, powstrzymania usuwania się ziemi i kamieni, przeszkodzenia tworzeniu się dzikich potoków, obrywaniu skał i spadkowi lawin;

2) uchronienia brzegów wód przed obrywaniem się, a źródeł przed zasypywaniem;

3) przeszkodzenia powstawaniu albo rozszerzaniu się piasków lotnych lub parowów;

4) poza tym Minister Rolnictwa i Reform Rolnych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych mógł zarządzić zalesienie nieużytków, jeżeli wymaga tego interes obrony państwa¹².

Powyższa ustawa, wychodząc z założenia, że zalesianie szkodliwych nieużytków leży nie tylko w interesie ogółu, lecz również w interesie ich właścicieli, rozłożyła koszt zalesień na powiatowe związki samorządowe i bezpośrednio zainteresowanych właścicieli. Powiatowe związki samorządowe miały przygotować plany zalesień i dostarczyć sadzonki oraz dozór techniczny, a właściciele nieruchomości robociznę. W wypadku gdy nieużytki były własnością gminy lub gromady, prace zalesieniowe miały przybrać postać szarwarku zgodnie z art. 1 p. 4 tzw. ustawy szarwarkowej z 1935 roku¹³. Zalesione nieużytki miały się stać gruntami leśnymi podlegającymi przepisom o ochronie lasów z 1927 roku (tekst jednolity Dz. U.R.P. nr 111, poz. 932

10 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 czerwca 1927 r. o zagospodarowaniu lasów niestanowiących własności państwa z poprawkami z 1932 r. Tekst jednolity z 15 listopada 1932 r., Dz. U. RP nr 111, poz. 932; „Las Polski” 1938, R. 18 nr 11; *Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce*, 1965. Red. Józef Broda. Warszawa, 322–323.

11 Dz. U. RP nr 56, poz. 406.

12 Ustawa z dnia 14 lipca 1936 r. o zalesianiu niektórych nieużytków, Dz. U. RP 1936 r. nr 56, poz. 406.

13 Ustawa z dnia 26 marca 1935 r. o świadczeniach w naturze na niektóre cele publiczne. Dz. U. RP 1935 r. nr 27, poz. 204.

z 1932 r.), a następnie korzystać ze zwolnienia od podatku gruntowego oraz opartych na nim danin samorządowych przez 50 lat, pozostając jednocześnie własnością dotychczasowych właścicieli¹⁴.

Ustawa z 14 lipca 1936 roku do procesu zalesiania włączała samorząd gospodarczy, gdyż art. 5 stanowił, że nadzór fachowy nad pracami zalesieniowymi miał sprawować wojewoda, który mógł jednak przekazać wykonanie tego nadzoru Izbie Rolniczej. Powyższe rozwiązanie zastosowano w województwie poznańskim, gdzie na mocy dwóch decyzji wojewody z 1936 i 1937 roku WIR stała się instytucją odpowiedzialną za zalesienie nieużytków¹⁵.

Kwestie prawne i finansowe sprawiły, że w dziejach zalesiania nieużytków w II RP można wyróżnić cztery okresy: lata 1921–1925, gdy państwo samodzielnie finansowało i organizowało zalesienia w oparciu o środki budżetowe; lata 1926–1932, gdy państwo przeszło do subwencjonowania zalesień, jednocześnie odstępując od ich samodzielnego wykonywania i włączając do zalesiania samorządy powiatowe, które partycypowały w jego kosztach w wysokości 25%; lata 1933–1936, gdy zalesienia prowadzono na wyłączny koszt samorządów powiatowych (co w połączeniu z kryzysem gospodarczym doprowadziło do zapaści całej akcji) oraz okres po 1936 roku, gdy w oparciu o ustawę o zalesianiu niektórych nieużytków samorządy przygotowywały plany i dawały sadzonki, a właściciele gruntu świadczyli robociznę, co dało w rezultacie gwałtowny przyrost zalesionych obszarów¹⁶.

Subwencjonowanie akcji zalesieniowej przez władze państwowe trwało do roku gospodarczego 1930/31 włącznie, przy czym punkt kulminacyjny osiągnęło w roku 1928/29, gdy przekazano na ten cel 600 000 zł. W sumie w latach 1926–1931 Ministerstwo Rolnictwa wydało na tego typu subwencje 2 151 592 zł. Od roku 1931/32 akcja dotowania zalesień przez Ministerstwo Rolnictwa niemal całkowicie ustała. Od 1926 roku część kosztów zalesień ponosił samorząd terytorialny, gdyż warunkiem udzielenia subwencji przez Ministerstwo był udział samorządu w kosztach w wysokości co najmniej 25%. Udział samorządów w nakładach na zalesienia stale wzrastał także wtedy, gdy subwencje z Ministerstwa spadły niemal do zera. Ogółem do roku 1936/37 świadczenia samorządu na akcję zalesiania nieużytków osiągnęły ogólną kwotę 1 747 500 zł¹⁷.

Rezultatem działań instytucji państwowych i samorządowych było zalesienie do 1938 roku ogółem 53140 ha nieużytków. W porównaniu do ogólnego obszaru nieużytków, w 1936 roku szacowanego na 1 mln ha, było to niewiele. Należy jednak zauważyć, że do 1936 roku akcja zalesiania nieużytków miała charakter wyłącznie dobrowolny oraz to, że objęła ona najtrudniejsze do zalesienia nieużytki, przede wszystkim złośliwe piaski lotne. Przełomem w dziedzinie zalesiania nieużytków stała się wspomniana już ustawa z dnia 14 lipca 1936 roku o zalesianiu niektórych nieużytków, wprowadzająca planowe działania w tym zakresie i przymus zalesiania oraz

14 *Zalesianie...*, s. 4–5.

15 Ustawa z dnia 14 lipca 1936 r. o zalesianiu niektórych nieużytków, Dz. U. RP 1936 nr 56, poz. 406; *Sprawozdanie...*, za rok 1936/37, s. 165, *Sprawozdanie...*, za rok 1937/38, s. 82.

16 „*Las Polski*” 1938, R. 18 nr 11.

17 Tamże.

ustalając udział w akcji czynnika państwowego i społecznego, w tym szczególnie Izby Rolniczych¹⁸.

Działalność Wydziału Leśnictwa (a następnie Inspektoratu Leśnictwa) WIR na rzecz zalesiania nieużytków w lasach i na gruntach niepaństwowych (gminnych, ziemskich, włościańskich) rozpoczęła się już we wczesnych latach 20. XX wieku. Jednak aż do czasu wydania ustawy o zalesianiu nieużytków z 1936 roku polegała głównie na przedsięwzięciach oświatowych i propagandowych. Dopiero po tej dacie WIR w szerszym zakresie brała bezpośredni udział w zalesianiu.

W sferze oświatowo-propagandowej pracownicy wydziału aktywnie uczestniczyli w corocznych obchodach Dnia Lasu, udzielając pomocy organizacyjno-materiałnej przy sadzeniu drzew, szczególnie w postaci sadzonek i narzędzi. Ponadto przez cały omawiany okres kolportowali ulotki i broszury dotyczące gospodarki leśnej, znaczenia i ochrony lasu oraz zalesiania¹⁹.

Po ogłoszeniu ustawy o zalesianiu nieużytków pracownicy izby przystąpili do organizowania wykładów otwartych w terenie (po raz pierwszy w roku sprawozdawczym 1936/37) na temat zalesiania i zagospodarowania lasów włościańskich. Z wykładami łączono pokazy praktyczne. Wykłady zorganizowane przy współudziale Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych i Wydziałów Powiatowych, cieszyły się dużą frekwencją i wywoływały żywe zainteresowanie ze strony słuchaczy, głównie rolników. W roku sprawozdawczym 1936/37 odbyło się 16 takich wykładów w następujących miejscowościach: Koronowo, Fordon, Solec (pow. Bydgoszcz), Chodzież, Szamocin, Budzyń (pow. Chodzież), Głazewo (pow. Międzychód), Zębowo (dwukrotnie w związku z przygotowaniem kompleksowego projektu zalesienia nieużytków w całej gminie – pow. Nowy Tomyśl), Świniec (pow. Kościan), Brenno, Włoszakowice, Święcichowa (pow. Leszno), Rojewo, Dąbrowa Bisk. (pow. Inowrocław). W następnym roku odbyło się 12 kolejnych wykładów w miejscowościach Smolniki, Dębogóra (pow. Szubin), Rogowo, Żnin (pow. Żnin), Pięczkowo. Solce, Sulęcín (pow. Środa), Zębowo (dwukrotnie) (pow. Nowy Tomyśl), Obrá (trzykrotnie) (pow. Wolsztyn)²⁰.

W 1937/38 roku szereg zaplanowanych pogadanek i wykładów nie odbyło się z powodu panowania zarazy pryszczycy, jak również z powodu zbyt szczupłego personelu Inspektoratu Leśnictwa. W tym samym czasie poza wykładami i pogadankami dla większej liczby osób urządzano liczne pokazy u poszczególnych rolników zalesiających nieużytki oraz instruowano w kwestii obchodzenia się z sadzonkami, osoby pobierające je szkółek powiatowych i innych. W tym zakresie akcją Inspektoratu Leśnictwa wspomagali, doraźnie angażowani dla poszczególnych Wydziałów Powiatowych, instruktorzy, jak również personel lasów państwowych i prywatnych²¹.

Kwestie zagospodarowania lasów i zalesiania stanowiły również fragment programu nauczania w prowadzonych przez WIR szkołach rolniczych (szczególnie w Publicznej Szkole Leśnej w Krotoszynie) oraz na organizowanych przez nią kur-

18 Tamże.

19 APP, WIR, sygn., 26, k. 19–34; *Sprawozdanie...*, za rok 1937/38, s. 78.

20 *Sprawozdanie...*, za rok 1936/37, s. 163, 79.

21 *Sprawozdanie...*, za rok 1937/38, s. 79.

sach zawodowych²². Co prawda od stycznia 1937 roku szkoła w Krotoszynie (jak również organizowane tam półroczne kursy dla leśniczych) przeszły pod nadzór Wydziału Oświaty, jednak Inspektorat Leśnictwa WIR nie przestał interesować się tą szkołą, współpracując w tej kwestii z Wydziałem Oświaty. Między innymi kierownik Inspektoratu Leśnictwa 28 kwietnia 1937 roku uzasadniał na Komisji Oświatowej w Poznaniu potrzebę utrzymania i ustrój szkoły, odwołując się do danych statystycznych i potrzeb terenu przemawiających za kontynuowaniem jej działalności. Ponadto badał stan lasów miejskich w Ostrowie i Krotoszynie pod względem przydatności ich na rewir szkoleniowy; opracował ramowy program nauczania oraz brał udział w konferencjach w Margoninie i Krotoszynie, podnosząc konieczność jak najbardziej praktycznego nastawienia nauczania²³.

Ważnym przedsięwzięciem oświatowym prowadzonym przez WIR były 6-miesięczne kursy dokształcające dla borowych – podleśniczych lasów prywatnych i komunalnych w Kórniku i Porążynie, na których w trakcie 6 kursów przeprowadzonych w okresie od 1927 do 1937 roku wykształcono 179 pracowników leśnych na podleśniczych (w tym 13 spoza województwa poznańskiego)²⁴.

WIR zajmowała się zalesianiem nieużytków włościańskich już od 1904 roku, organizując w tym celu przy Kółkach Rolniczych tzw. Spółki Leśne. Jednak brak informacji o ich działalności po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Do 1936 roku pracownicy Wydziału Leśnictwa koncentrowali się na wykonywaniu planów urzędzenia gospodarstw leśnych dla lasów prywatnych (ziemskich i włościańskich) i ich lustrowaniem, a tylko w niewielkim zakresie uczestniczyli w akcji zalesiania nieużytków. Czynili to z reguły na życzenie zainteresowanych osób lub instytucji, pośrednicząc w nabywaniu sadzonek i narzędzi oraz przekazując szczegółowe instrukcje dotyczące sadzenia lasu²⁵.

Przełomowym momentem, od którego Inspektorat Leśnictwa WIR był zaangażowany w proces zalesiania na dużą skalę, było wydanie wspomnianej ustawy o zalesianiu nieużytków z 1936 roku. Zakładała ona współudział Izby Rolniczych na etapie planowania, wykonania i nadzoru prac oraz współudział w sferze finansowania.

Zgodnie z ustawą 1936 roku do przygotowania ogólnych planów zalesień zobowiązane były Wydziały Powiatowe. Po ich wykonaniu przesyłały je do Urzędu Wojewódzkiego, który z kolei – w porozumieniu z właściwą Izbą Rolniczą i Dowództwem Okręgu Korpusu (DOK) – przygotowywał zestawienia i wprowadzał ewentualne poprawki²⁶.

Podobnie rzecz wyglądała z przygotowywanymi na podstawie ogólnych planów zalesień, tzw. rocznymi planami zalesień, które Wydziały Powiatowe musiały przedłożyć w Urzędzie Wojewódzkim najpóźniej do 15 września, łącznie z opinią Rady Powiatowej (co do norm obciążenia świadczeniami w naturze) oraz opinią Izby Rolniczej. W tym ostatnim przypadku Izba Rolnicza miała otrzymać projekt do za-

22 APP, WIR, sygn. 18, k. 19.

23 *Sprawozdanie..., za rok 1937/38*, s. 80; APP, WIR, sygn. 18, k. 19.

24 APP, WIR, sygn. 18 k. 20, 130–132, 135–137.

25 APP, WIR, sygn. 23, sygn. 24.

26 *Zalesianie..., s. 18.*

opiniowania najpóźniej do 25 sierpnia. Zakładano przy tym, że jeśli w ciągu 10 dni od przesłania nie wpłynie żadna opinia, będzie to oznaczało, że izba zastrzeżeń nie zgłasza. O uwzględnieniu opinii izby decydował jednak przewodniczący Wydziału Powiatowego, który w razie istotnej potrzeby miał prawo zarządzić konferencję uzgadniającą²⁷.

Po ostatecznym uzgodnieniu planu prac zalesieniowych i przygotowaniu odpowiednich planów przewodniczący Wydziału Powiatowego do dnia 25 lutego przesyłał jego kopie do Urzędu Wojewódzkiego (dwa egzemplarze, w tym jeden dla DOK), rządów zainteresowanych gmin, Izby Rolniczej i Powiatowego Instruktora Leśnictwa (Komisarza Ochrony Lasów)²⁸.

Przygotowując plany zalesień, Wydziały Powiatowe i inne instytucje zaangażowane w ten proces musiały uwzględniać wytyczne dotyczące kolejności i organizacji zalesień wydane przez Ministra Rolnictwa. Zalecano, żeby w pierwszym rzędzie zalesiać najbardziej szkodliwe nieużytki, czyli lotne piaski (żeby uchronić sąsiednie pola i łąki przed zasypywaniem), a na terenach górskich, górzystych lub pagórkowatych najpierw stoki o glebie odsłoniętej (żeby powstrzymać zmywanie i usuwanie się ziemi, powstawanie parowów i tworzenie się dzikich potoków). W drugiej kolejności miały być zalesiane grunty leżące odłogiem, piaszczyste w celu ich zabezpieczenia przed dalszym wyjałowieniem, a na terenach górskich obszary, których zalesienie przeszkodzi obrywaniu się skał i spadkowi lawin²⁹.

W odniesieniu do organizacji zalesień podkreślano, żeby nie rozpraszać prac w zbyt wielu miejscach, lecz koncentrować się na jednym obszarze i dopiero po jego zalesieniu przenosić się na inny. Równocześnie zalecano uwzględnianie, w miarę możliwości, zgłoszeń poszczególnych właścicieli nieużytków w celu zapewnienia całej akcji zrozumienia i współpracy z ich strony. Jako optymalne rozwiązanie uznawano poprzedzenie zalesiania komasacją gruntów³⁰.

Władze państwowe zdawały sobie sprawę, że zalesienie wszystkich nieużytków wymaga długiego czasu szczególnie tam, gdzie było ich dużo, a możliwości finansowe samorządu powiatowego nie pozwalały na szybkie tempo prac. W takich wypadkach planowano rozłożenie prac na kilka lat oraz liczone na subwencje ze strony Izb Rolniczych³¹.

Wykonaniem zatwierdzonego planu zajmował się Wydział Powiatowy przy pomocy Powiatowego Instruktora Leśnictwa (Komisarza Ochrony Lasów). Nadzór nad pracami zalesieniowymi z ramienia wojewody sprawował Inspektor Ochrony Lasów, który był zobowiązany do odpowiedniego przeszkolenia Powiatowych Instruktorów Leśnictwa odpowiedzialnych następnie za właściwe wykonanie prac zalesieniowych.

---

27 *Zalesianie...*, s. 23; Z reguły współpraca pomiędzy Wydziałami Powiatowymi a WIR układała się dobrze, czego przejawem były w 1937 r. wspólne, najczęściej przy współudziale Inspektora Wojewódzkiej Ochrony Lasów, objazdy i lustracje nieużytków. Patrz: *Sprawozdanie...*, za rok 1936/37, s. 168–169.

28 *Zalesianie...*, s. 17.

29 *Zalesianie...*, s. 17.

30 Tamże, s. 22.

31 Tamże, s. 17.

Wojewoda mógł przekazać wykonanie nadzoru fachowego nad zalesianiem Izbie Rolniczej, co skutkowało tym, że przejmowała ona uprawnienia i obowiązki przysługujące Inspektorom Ochrony Lasów. Nie wyłączała ona jednak prawa i obowiązku inspektora do interesowania się zalesieniami, odbywania inspekcji prac zarówno w trakcie ich trwania, jak i po ich zakończeniu³².

W województwie poznańskim w 1936 roku wojewoda zlecił Inspektoratowi Leśnictwa WIR, nadzór nad akcją zalesiania nieużytków w następujących 8 powiatach: Bydgoszcz, Inowrocław, Chodzież, Czarnków, Międzychód, Nowy Tomyśl, Kościan, Leszno, a w następnym roku w dalszych 9 powiatach: Mogilno, Żnin, Szubin, Wyrzysk, Oborniki, Środa, Wolsztyn, Ostrów, Kępno. We wszystkich tych powiatach pracownicy Inspektoratu prowadzili szczegółowy nadzór nad przygotowaniem planów, dalej nadzór nad przygotowaniem gleb pod zalesienia oraz nadzór nad samym zalesianiem. Powyższe czynności wykonywali osobiście lub posługiwali się w szeregu powiatach angażowanymi dla Wydziałów Powiatowych, odpowiednio przez Izbę poinstruowanymi i przeszkolonymi, osobami dozorującymi pracę. Wyjątek stanowiły powiaty: Kępno (w którym praca była utrudniona z powodu wybuchu zarazy pryszczycy) oraz Wyrzysk, w którym praca Izby ograniczyła się do pewnych czynności przygotowawczych, gdyż nadzór nad samym zalesianiem przekazano z dniem 31 marca 1938 roku Województwu Pomorskiemu³³.

Jak już wcześniej wspomniano, akcja zalesiania nieużytków uległa gwałtownemu przyspieszeniu od 1936 roku. Korzystne dla rolników zapisy ustawy zwalniające zalesione grunty z podatku gruntowego sprawiły, że od roku gospodarczego 1936/1937 zanotowano szybką tendencję wzrostową do zalesiania nieużytków i nieopłacalnych w uprawie rolnej gruntów. Jednocześnie w wyniku działalności samorządu terytorialnego zaczęto likwidować wcześniejsze zaległości w zalesieniach na gruntach komunalnych.

Znacząco wzrósł również udział WIR w tym przedsięwzięciu. O ile do 1936 roku przy współudziale izby zalesiono nieużytki o łącznej powierzchni 260 ha, to jedynie w roku gospodarczym 1936/37 pod jej nadzorem zalesiono 304 ha, (na ogółem 500 ha zalesionych w tym roku w województwie poznańskim), a w roku gospodarczym 1937/1938 już 732,50 ha. Niestety, brak danych dotyczących roku 1938/39, gdyż w związku z wybuchem drugiej wojny światowej nie wykonano stosownych zestawień i obliczeń³⁴.

Realizując na zlecenie wojewody poznańskiego proces zalesiania, WIR dostarczała sadzonki (z własnych szkółek lub zakupione w Lasach Państwowych i od pry-

32 Tamże, s. 29.

33 W roku 1936/37 pracownicy Inspektoratu leśnictwa wykonali 13 projektów zalesień użytków rolnych o powierzchni 769,80 ha. Na potrzeby powyższych prac przeprowadzono nowe pomiary, względnie rewizje pomiarów. Poza tym wykonano masy pomiarowe i gospodarcze do wymienionych planów oraz rozplanimetrowano na nowo powierzchnie. W związku z wykonaniem powyższych czynności inspekcyjnych i urzędzeń pracownicy wykonali 264 wyjazdy i przebywali w terenie 402 dni. Patrz: *Sprawozdanie...*, za rok 1936/37, s. 82, 169–170.

34 *Sprawozdanie...*, za rok 1936/37, s. 163, *Sprawozdanie...*, za rok 1937/38, s. 82.

watnych producentów), zajmowała się szkoleniem wykonawców oraz nadzorem nad pracami i oceną ich rezultatów. W 1936/37 pod bezpośrednim nadzorem pracowników Inspektoratu Leśnictwa lub przy pomocy personelu okolicznych lasów państwowych i prywatnych lub też specjalnie zaangażowanych przez Izbę dla Wydziałów Powiatowych fachowców od prac zalesieniowych (łącznie z uzupełnieniami) wysadzono 6188 tys. sztuk sadzonek, zalesiając w 8 podlegających izbie powiatach 304 ha nieużytków³⁵.

W następnym roku zakres pracy Inspektoratu Leśnictwa w tym zakresie zwiększył się niemal dwuipółkrotnie, częściowo przez pogłębienie akcji w powiatach już wcześniej objętych nadzorem Izby, częściowo zaś przez rozszerzenie akcji na kolejne powiaty. W ramach akcji zalesiania w roku 1937/38 wysadzono 13 187 tys. sztuk sadzonek sosnowych pochodzących ze szkółek Wydziałów Powiatowych zorganizowanych pod nadzorem izby³⁶. Poza tym niektóre Wydziały, przeważnie za pośrednictwem Izby, zakupiły 2365 tys. sztuk sadzonek sosnowych z lasów państwowych i prywatnych (po niższych cenach), a niektórzy właściciele nieużytków na tych samych warunkach kupili kolejne 541 tys. sztuk sadzonek sosnowych. Powyższym materiałem w 16 powiatach pod nadzorem izby (odliczywszy z 17 wymienionych wcześniej powiat Wyrzysk) zalesiły 732,50 ha nieużytków oraz wykonały 99,50 ha uzupełnień upraw z lat poprzednich³⁷.

Poza dostarczeniem sadzonek i specjalistów pracownicy izby przekazywali zainteresowanym (w formie pisemnej oraz osobiście w trakcie szkoleń) szczegółowe instrukcje dotyczące nasadzeń, rodzaju drzew najlepiej przystosowanych do miejscowych warunków glebowych oraz sposobu sadzenia i pielęgnacji drzewek. Kolportowano m.in. ulotki i broszury zawierające dokładną instrukcję w formie opisowej i graficznej, tak jak na załączonej rycinie 1³⁸.

Po zakończeniu prac pracownicy izby sporządzali sprawozdanie i przesyłali je do wojewody. W wypadku gdy nadzór sprawował Inspektor Ochrony Lasów, było ono wysyłane także do WIR. Poza tym w ramach uprawnień nadzorczych pracownicy Inspektoratu Leśnictwa wykonywali regularne objazdy i lustracje lasów prywatnych i gminnych. Sporządzali przy tym szczegółowe opisy tych lasów, zawierające informacje na temat warunków klimatycznych w danym roku, stanu lasów, rynku drewna i szkodników lasu oraz formułowali plany postulowanych zalesień, łącznie z podaniem źródeł ich finansowania. Przy okazji sprawdzali stan świeżych nasadzeń oraz wykrywali ewentualne nadużycia. Zdarzało się bowiem, że chłopci brali sadzonki, ale ich nie wysadzali, jednocześnie zgłaszając zalesienie jakiegoś obszaru gruntów rol-

35 Z tego 5 860 000 sadzonek pochodziło ze szkółek Wydziałów Powiatowych, 320 000 zakupiono przy pośrednictwie WIR po niższych cenach oraz 8000 po cenach ulgowych przy dopłacie Izby. Czynnych szkółek powiatowych we wspomnianych 8 powiatach było w roku sprawozdawczym 13 o łącznej powierzchni około 3,50 ha. Patrz: *Sprawozdanie...*, za rok 1936/37, s. 165.

36 W Wydziałach Powiatowych podlegających nadzorowi Izby czynnych było w 1938 r. 27 szkółek o łącznym obszarze 7,05 ha. Patrz: *Sprawozdanie...*, za rok 1937/38, s. 82.

37 *Sprawozdanie...*, za rok 1937/38, s. 82.

38 APP, WIR, sygn. 26, k. 30–34.

nych, co zwalniało ich z płacenia podatku gruntowego. Ogółem w latach 1936–1938 pracownicy Inspektoratu Leśnictwa w związku z zalesianiem nieużytków przez Wydziały Powiatowe wykonali 104 wyjazdy i przebywali w terenie 167 dni³⁹.

W związku z rozwojem akcji zalesiania nieużytków i koniecznością stałej opieki nad wszystkimi zalesionymi wcześniej nieużytkami (ok. 5 tys. ha) oraz nad lasami drobnymi (osadniczymi 3 tys. ha, włościańskimi 35 tys. ha, dyspozycyjnymi i gromadzkimi 10 tys. ha), okazało się, że personel Inspektoratu Leśnictwa był zbyt mały do wypełnienia wspomnianych zadań. Konieczność stałej obsługi powyższych 53 000 ha, przeważnie porozrzucanych lasów, oraz ich racjonalnego zagospodarowania sprawiła, że Inspektorat Leśnictwa rozważał utworzenie leśnych okręgów instruktorskich i obsadzenie ich instruktorami leśnymi. W 1937 roku opracowano stosowny projekt dotyczący powołania i zakresu pracy instruktorów, którzy mieli zajmować się:

1) opieką nad lasami włościańskimi – udzielaniem porad technicznych i fachowych wraz z demonstrowaniem prac w terenie podczas częstych objazdów;

2) organizowaniem włościańskich spółek leśnych (łącznie z lasami gromadzkimi i gminnymi) i wykonywaniem wszystkich prac wstępnych oraz całkowitego nadzoru nad spółkami leśnymi już istniejącymi i projektowanymi;

3) udzielaniem porad i organizowaniem walki ze szkodnikami i szkodami leśnymi.

4) opracowaniem ogólnych i rocznych planów zalesienia (wraz z uzupełnieniami) nieużytków oraz kierowaniem akcją zalesiania nieużytków w poszczególnych powiatach;

5) akcją propagandową (odczyty i pokazy w terenie do punktów 1–4) oraz organizowaniem sekcji leśnych przy Kółkach Rolniczych itp.;

6) wykładami encyklopedycznymi (z uwypukleniem najbardziej aktualnych zagadnień dotyczących lasów drobnych) w Szkołach Rolniczych swego okręgu;

7) pełnieniem nadzoru technicznego nad lasami samorządowymi (miejskimi, gminnymi, gromadzkimi, dyspozycyjnymi) do 100 ha powierzchni (od 100 ha personel Inspektoratu Leśnictwa);

8) sporządzaniem planów i programów urządzenia dla spółek leśnych, lasów włościańskich indywidualnych, bez względu na obszar oraz dla lasów samorządowych do 100 ha;

9) prowadzeniem statystyki odnośnie lasów i nieużytków na podległym terenie;

10) pełnieniem funkcji korespondenta Izby Rolniczej odnośnie do szkód i szkodników leśnych, położenia ekonomicznego leśnictwa prywatnego itp.;

11) pełnieniem funkcji referenta leśnego i eksperta fachowo-leśnego Wydziału Powiatowego;

12) współpracą z powiatowymi władzami Ochrony Lasów i z instruktorami rolnymi;

13) kontrolą terenową nad produkcją kwalifikowanych nasion leśnych.

Konieczność wprowadzenia terenowych instruktorów leśnych o tak szerokim zakresie zadań uzasadniano tym, że opieka nad lasami włościańskimi, nad zalesia-

39 *Zalesianie...*, s. 30–32; *Sprawozdanie...*, za rok 1936/37, s. 165; *Sprawozdanie...*, za rok 1937/1938, s. 80; APP, WIR, sygn. 27, k. 8–24.

niem nieużytków oraz nad powstałymi na nich lasami, sprawy związane z ochroną lasu, nasiennictwem itp. dadzą się skutecznie rozwiązać tylko przy pomocy pracowników terenowych. Na obszarze województwa przewidywano utworzenie 7 rejonów instruktorskich, obejmujących od 3–6 powiatów, zależnie od skupisk drobnych lasów. Na każdy rejon miało przypaść przeciętnie około 10 000 ha powierzchni lasów drobnych i nieużytków⁴⁰.

Poza pełnieniem nadzoru i organizowaniem akcji zalesień WIR, zgodnie z oczekiwaniami i sugestiami władz państwowych, w roku 1936/37 partycypowała w kosztach zalesień przez udzielanie subwencji na utrzymanie istniejących oraz zakładanie nowych szkółek w powiatach: Bydgoszcz, Szubin, Chodzież, Czarnków, Międzychód, Nowy Tomyśl, Leszno, Kępno oraz m.in. w wydatkach na ustalenie złośliwej wydmy o obszarze ca 12 ha w Januszkowie Kujawskim, w powiecie inowrocławskim, zakupując na ten cel 175 m³ trzebionki oraz 10 000 zrzesów wierzby kaspijskiej. Ogółem wydatki Izby w tej dziedzinie wyniosły: na subwencje 1450 zł i na materiał (łącznie z bezpłatnym i ulgowym przydziałem sadzonek) – 333,76 zł. W roku 1937/1938 na akcję zalesiania nieużytków Izba Rolnicza udzieliła Wydziałom Powiatowym: Żnin, Chodzież, Czarnków, Oborniki, Międzychód, Nowy Tomyśl, Wolsztyn, Kościan, Leszno, Ostrów i Kępno subwencji w gotówce na prowadzenie szkółek w wysokości 2 400 zł oraz Wydziałom Powiatowym Inowrocław i Wolsztyn subwencji w materiale (100 m³ trzebionki i 10 000 zrzesów wierzby kaspijskiej) na sumę 200 zł na podtrzymanie urządzeń, wzgl. ustalenie zwiewnych piasków⁴¹.

W związku z akcją zalesiania nieużytków Inspektorat Leśnictwa utrzymywał stały kontakt z Wojewódzką Ochroną Lasów, który polegał na wzajemnym komunikowaniu o: stanie prac, wydanych zarządzeniach, działaniach w dziedzinie oświatowej i propagandowej oraz wspólnych objazdach terenu. Tych samych dziedzin dotyczyła współpraca z Wydziałami Powiatowymi. Kontakt z Dyrekcją Lasów Państwowych obejmował – poza zagadnieniami natury ogólnej – negocjacje dotyczące preferencyjnej sprzedaży materiału dla zalesiania nieużytków oraz ustalania wydm.

Ponadto Inspektorat Leśnictwa utrzymywał kontakt z następującymi organizacjami: Wielkopolskim Towarzystwem Kółek Rolniczych (przy pomocy których Inspektorat Leśnictwa organizował odczyty i pokazy w terenie); z Wielkopolskim Zrzeszeniem Właścicieli Lasów (w związku ideą utworzenia szkoły leśnej); z Oddziałem Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Leśnego, które wykazywało zainteresowanie wszystkimi przejawami aktywności Inspektoratu Leśnictwa, szczególnie zaś sprawami kształcenia personelu leśnego i nasiennictwa⁴².

WIR w okresie międzywojennym, poza reprezentowaniem interesów wielkopolskiego rolnictwa w kontaktach z władzami różnych szczebli, prowadziła intensywną działalność na rzecz jego modernizacji. Jednocześnie, poza wypełnianiem celów statutowych, realizowała zadania zlecone przez administrację państwową i samorządową, w tym m.in. dotyczące ochrony i zagospodarowania lasów niepaństwowych oraz za-

40 *Sprawozdanie...*, za rok 1936/37, s. 166; *Sprawozdanie...*, za rok 1937/38, s. 84–85.

41 *Sprawozdanie...*, za rok 1936/1937, s. 165–166; *Sprawozdanie...*, za rok 1937/38, s. 82.

42 *Sprawozdanie...*, za rok 1936/37, s. 169; *Sprawozdanie...*, za rok 1937/38, s. 86–87.

lesiania nieużytków. Powyższa działalność stanowiła mały fragment aktywności izby, jednak z punktu widzenia gospodarki leśnej w wielkopolskich lasach niepaństwowych miała ona zasadnicze znaczenie. Z reguły to właśnie pracownicy izby przygotowywali plany zagospodarowania lasów prywatnych (w związku z wydaniem w 1927 roku ustawy o ochronie lasów niepaństwowych, która nakładała na ich właścicieli obowiązek planowej gospodarki leśnej), a następnie nadzorowali ich wykonanie⁴³.

Podobnie było z procesem zalesiania nieużytków, w którym począwszy od 1936 roku WIR również odgrywała główną rolę. Wojewoda Poznański zlecił WIR nadzór nad przygotowaniem i przeprowadzeniem zalesień ze względu na posiadanie przez nią fachowego personelu i duży prestiż społeczny, którym cieszyła się na wielkopolskiej wsi. Pomagało to w pokonywaniu oporów społecznych związanych z zalesieniami, które zgodnie z ustawą z 1936 roku miały charakter przymusowy.

Ostatecznie do 1938 roku przy współudziale WIR zalesiono ok. 1300 ha nieużytków. W sumie do wybuchu wojny obszar zalesień był z pewnością większy, ale niestety nie posiadamy danych dotyczących prac wykonanych do września 1939 roku. W wyniku zalesiania zarysowała się wyraźna tendencja do wzrostu ogólnej powierzchni lasów w województwie poznańskim.

Pracownicy Inspektoratu leśnictwa chętnie podjęli się prac związanych z zalesieniami nieużytków, gdyż już wcześniej zajmowali się tym problemem, podkreślając pozytywne znaczenie tej formy likwidacji nieużytków dla poprawy struktury rolnej w Wielkopolsce i jej warunków klimatycznych. Jednocześnie pracownicy Inspektoratu Leśnictwa starali się powiązać akcję zalesiania nieużytków z działaniami na rzecz podniesienia stanu zagospodarowania lasów drobnych (z reguły włościańskich), których w Wielkopolsce było ok. 40 tys. ha. Chodziło przy tym szczególnie o zwiększenie ich zdolności produkcyjnych i dochodowych, z korzyścią zarówno dla ich właścicieli, jak i całego społeczeństwa. Dostrzegano bowiem kurczenie się produkcji leśnej w Polsce i zbliżanie się do granic samowystarczalności wewnętrznej w tym zakresie. Dlatego zalesianie nieużytków i podniesienie stanu zagospodarowania lasów drobnych (dotąd mało znaczących w produkcji leśnej) traktowano jako sposób na podniesienie produkcji leśnej, dostrzegając jednocześnie ich znaczenie dla zmian w strukturze użytków rolnych i obszarów leśnych oraz klimacie Wielkopolski.

PROBLEM ZALESIANIA NIEUŻYTKÓW W DZIAŁALNOŚCI WIELKOPOLSKIEJ IZBY ROLNICZEJ (1919–1939)

Streszczenie

Obszar nieużytków, czyli gruntów, które z powodów naturalnych lub pod wpływem działalności człowieka utraciły wartość użytkową, szacowano w II Rzeczypospolitej na ponad 1 mln ha. Istnienie tak dużego obszaru nieużytków było

43 Od 1927 do 1932 r. wykonali plany dla zdecydowanej większości lasów prywatnych w Wielkopolsce, które pod koniec lat 30. zajmowały obszar 285 tys. ha. Patrz: *Sprawozdanie...*, za rok 1937/38, s. 84.

niekorzystne ze względów gospodarczych, przyrodniczych i militarnych, dlatego podejmowano różnorodne działania mające na celu ich likwidację. Za najważniejsze z nich uznawano zalesianie. W proces zalesiania zaangażowane były instytucje państwowe i społeczne, administracja samorządowa i samorząd gospodarczy, w tym szczególnie Izby Rolnicze. Jedną z nich była Wielkopolska Izba Rolnicza, której działalność w dziedzinie zalesiania nieużytków w województwie poznańskim w latach 1919–1939 stanowi przedmiot niniejszych rozważań. Wielkopolska Izba Rolnicza zagospodarowywaniem lasów prywatnych i zalesianiem nieużytków zajmowała się od pierwszych lat po odzyskaniu niepodległości. Jednak na dużą skalę w drugie z wymienionych działań zaangażowała się dopiero po wprowadzeniu ustawy o zalesianiu nieużytków z 1936 roku, która zakładała współudział Izb Rolniczych na etapie planowania, wykonania i nadzoru prac zalesieniowych. Do 1938 roku przy współudziale Wielkopolskiej Izby Rolniczej zalesiono w województwie Poznańskim ponad 1300 ha nieużytków.

Słowa kluczowe: Wielkopolska Izba Rolnicza, nieużytki, zalesianie

PROBLEM OF WASTELANDS' AFFORESTATION IN ACTIVITY OF WIELKOPOLSKA AGRICULTURAL CHAMBER (1919–1939)

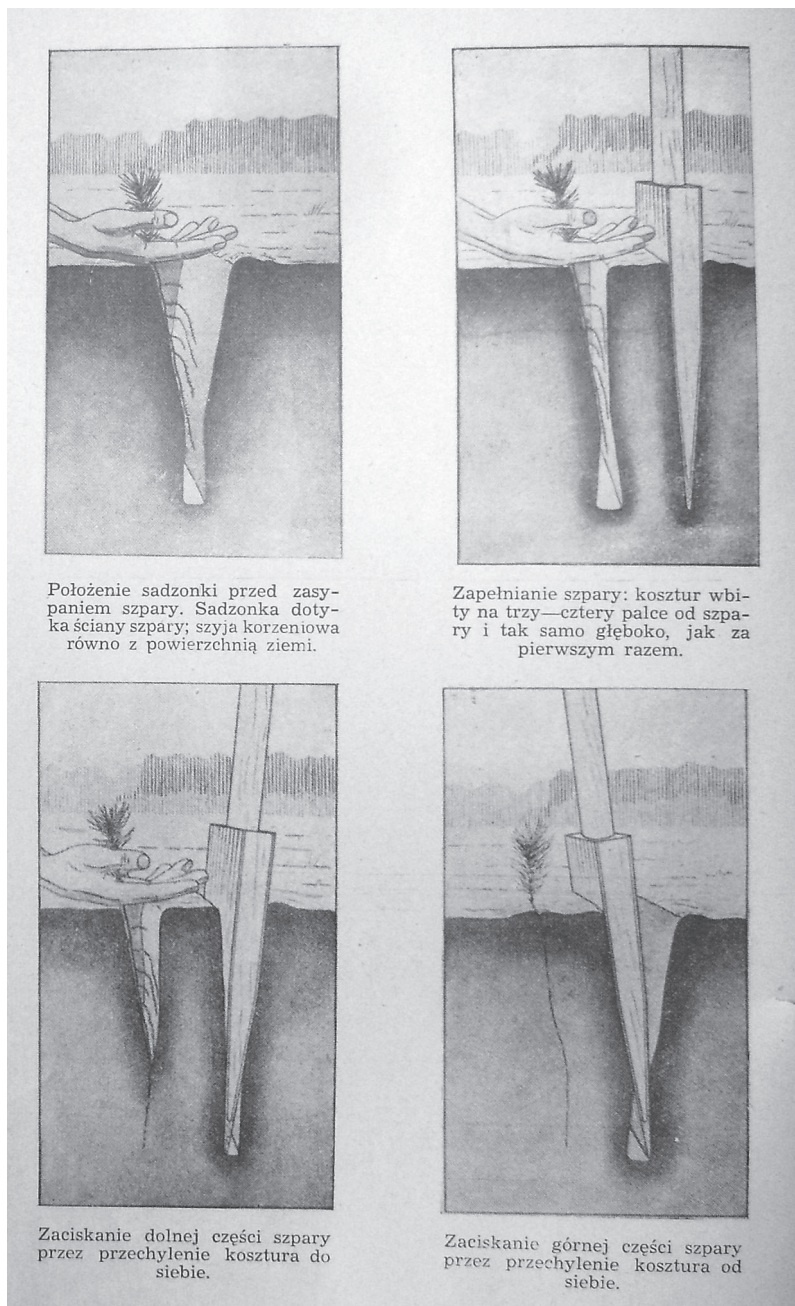
S u m m a r y

Area of wastelands, i.e. grounds which lost their use value because of natural reasons or under the influence of the human activity were being estimated in the 2nd RP on above 1 mln ha. Existence of such big area of wastelands was unfavourable for the nature, military, and economic consideration and therefore various action purposing their liquidation were being considered. The most important among them was afforestation. State and social institutions, the council administration, the economic government and particularly agricultural chambers were employed for the afforestation process. The Wielkopolska Agricultural Chamber was one of them. It's activity in the afforestation wastelands field in the Poznań province in 1919–1939 is the subject of present reflections. Wielkopolska Agricultural Chamber was engaged in utilization private forests and afforestation of wastelands from first years after winning independence back. The Chamber took up the afforestation activity on a large scale from the moment of the edition of the act from 1936 about wastelands' afforestation. The act assumed agricultural Chambers' partnership at the stage of planning, execution and supervision of afforestation. For 1938 was afforested in co-operation with the Wielkopolska Agricultural Chamber in the Poznań province above 1300 ha of wastelands.

Keywords: the Wielkopolska Agricultural Chamber, wastelands, afforestation

Ryc. 1. Instrukcja sadzenia sosny
Fig. 1. Instruction how to plant the pine

Źródło: APP, WIR, sygn., 26, k. 30.

